

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

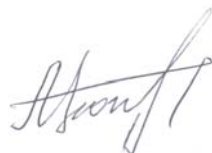
ЦЮПРИК АНДРІЙ ЯРОСЛАВОВИЧ

УДК 378.015/.041–057.875(477)«19/20»(09)(043.3)

**РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ
(кінець XX – початок XXI століття)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Хмельницький – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
Вихрущ Віра Олександрівна,
Національний університет «Львівська політехніка», професор кафедри педагогіки та інноваційної освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Бенера Валентина Єфремівна,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, проректор з наукової роботи;

доктор педагогічних наук, доцент
Кучай Тетяна Петрівна,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II, професор кафедри педагогіки та психології;

доктор педагогічних наук, професор
Плачинда Тетяна Степанівна,
Льотна академія Національного авіаційного університету, завідувач кафедри професійної педагогіки та соціально-гуманітарних наук.

Захист відбудеться «27» квітня 2021 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.145.01 у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії за адресою: зала засідань, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії за адресою: вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013; та на сайті академії за адресою: www.kgra.km.ua.

Автореферат розісланий «25» березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. С. Крищук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Педагогічна наука другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст. – це цілісне системне явище, у структурі якого самостійна діяльність студентів відіграє важливу і всезростаючу роль. На це спрямовують базові законодавчі і нормативні акти: Закон України «Про вищу освіту» (2014 р.), Закон України «Про освіту» (2017 р.), Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні (2016 р.), «Концепція гуманітарного розвитку України на період до 2020 р.» (2012 р.), «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р.» (2013 р.), а також євроінтеграційні прагнення України.

Серед пріоритетних напрямів розвитку вищої освіти одним з найважливіших є проблема організації самостійної діяльності студентів. У традиційній системі навчання самостійна діяльність студентів спрямована переважно на засвоєння знань, умінь і навичок, а розвиток особистості та її самостійності здебільшого ставиться як другорядна мета. На сучасному етапі розвитку суспільства, коли інформація швидко стає неактуальною, спеціалісту вкрай необхідно мати достатній рівень вмінь самостійної пошукової роботи, щоб бути в змозі оперативно знайти необхідну інформацію та використовувати її у своїй професійній діяльності.

На початку ХХІ ст. розпочались суттєві зміни в освіті, зумовлені у першу чергу такими чинниками як інтенсивний розвиток комп'ютерних технологій та неймовірно швидке збільшення інформаційних джерел. Ці зміни повинні були вплинути на самостійну діяльність студентів, докорінно змінюючи її форми, методи та засоби.

Аналіз проблеми засвідчує, що філософи й педагоги постійно послуговувалися активізацією критичного, аналітичного мислення, посиленням значення самостійної діяльності в опануванні довкілля, збільшенням рівня науковості знань, одержаних унаслідок креативної діяльності (А. Андрущенко І. Зязюн, В. Кремень В. Лутай, В. Скотний та ін.). Розглядаючи систематизацію у контексті теоретичного розуміння досвіду організації самостійної діяльності у вищій педагогічній школі таких країн, як Канада, США, країн Європи та Азії, треба зазначити, що є різні підходи до вирішення проблеми формування фахівців засобами такої діяльності згідно з національною специфікою галузі освіти й особливостями освітнього закладу (О. Біда, М. Кларін, А. Кузьмінський, О. Кучай, Т. Кучай, І. Руснак, Н. Ситник-Палагнюк, І. Сулим, А. Janowski та ін.). Утім спостерігаємо певні закономірності в послуговуванні методами самостійної діяльності: критичною оцінкою студентом ідей, актуалізацією й застосуванням індивідуального досвіду для аргументування та формулювання особистої позиції, перевагою дискусійно-креативних форм і кооперованих проєктно-пошукових дидактичних заходів тощо.

Зважаючи на переваги Болонського процесу у вітчизняному досвіді самостійної діяльності, актуальною є її реструктуризація згідно з вимогами кредитно-модульної системи. На сьогодні найпоширеніші види самостійної діяльності – здійснення навчально-дослідних завдань і курсових проєктів,

написання рефератів, есе й доповідей, опрацювання розділів навчальної програми, не розкритих на лекціях. Водночас дослідники наголошують, що в європейських закладах вищої освіти, на відміну від вітчизняних, самостійна діяльність – один з основних засобів фахової підготовки майбутніх професіоналів.

Особливості самостійної діяльності у досліджуваній період зумовлені низкою чинників: соціально-економічних (розвиток постіндустріального суспільства, глобальне поширення цифрових технологій в економіці та інших галузях діяльності людини), культурологічних (переоцінка культурних цінностей, поява якісно нових засобів зв'язку та створення й зберігання інформації), освітніх (глибинне перетворення засобів навчання у зв'язку з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій), що обумовлювали суттєві зміни у способах самостійної діяльності студентів.

Самостійна діяльність студентів досліджувалась на різних рівнях у різноманітних аспектах. Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури дозволяє зробити висновок про значний інтерес вітчизняних і зарубіжних дослідників до проблеми самостійної діяльності студентів. Сутність самостійної пізнавальної діяльності, технологію та методику її організації вивчали Ю. Бабанський, В. Делія, В. Буряк, М. Гарунов, Р. Горбатюк, М. Данилов, Б. Єсіпов, Л. Жарова, Л. Зданевич, І. Зимня, І. Лернер, В. Майборода, В. Манько, О. Нільсон, П. Підкасистий, О. Савченко, М. Скаткін, О. Усова, О. Шквир, D. Egan, E. King, A. Ornstein та ін. Педагогічні умови підвищення ефективності самостійної пізнавальної діяльності студентів у закладах вищої освіти відображено в дослідженнях А. Алексюка, В. Козакова, І. Мельничук, В. Мороза, О. Нільсона Л. Романишиної, І. Шоробури, І. Ящук та ін. Деякі аспекти проблеми розкрито в дослідженнях Я. Галети, О. Галуса, С. Каяліної, В. Качурівського, Б. Крищука, С. Кустовського, Т. Плачинди, В. Поліщук, О. Поліщук, Ю. Приходька, М. Сичової, М. Смирнової, Н. Шишкіної, В. Мичковської, М. Солдатенка, Л. Савенкової, С. Яшанова та ін.

Історико-педагогічний аналіз проблеми самостійної діяльності суб'єктів учіння як засобу активізації навчального процесу здійснено О. Адаменко, А. Вихрущем, В. Вихрущ, Н. Дем'яненко, В. Майбородою, Н. Побірченко, О. Сухомлинською; вплив самостійної діяльності на процес пізнання обґрунтовано В. Буряком, В. Вергасовим, Б. Єсіповим, О. Морозом, Т. Шамовою. Основи організації самостійної діяльності у системі підготовки фахівця в умовах університетської освіти визначено, В. Козаковим, О. Малихіним, В. Морозом, О. Пехотою, І. Руснаком та ін.

Питання методики самостійної діяльності майбутніх педагогів стали предметом досліджень Н. Бойко, В. Буринського, В. Вихрущ, І. Шайдур, Н. Шишкіної, С. Яшанова та ін. Особливості організації самостійної діяльності у закладах вищої освіти досліджували Л. Онучак, Ю. Приходько, Г. Романова, М. Смирнова та ін.

Водночас зазначені наукові розвідки мають опосередковане відношення до предметного поля дослідження, оскільки питання розвитку її теоретико-методологічних положень практично не розглядалося. А саме такий підхід

необхідний на сучасному етапі у дослідженні самостійної діяльності студентів як важливої педагогічної системи, що вимагає розроблення її теорії як системи закономірностей та їх наслідків, які акумулюють накопичений історичний досвід. Така теорія може бути розроблена лише на основі ґрунтовного ретроспективного аналізу і узагальнення історичного досвіду.

Актуальність проблеми посилюють також *суперечності* між:

- об'єктивною вимогою створення інноваційного освітнього середовища, підвищення якості освітнього процесу й наукових досліджень у закладах вищої освіти України як умови входження до світового ринку освітніх послуг і відсутністю неупередженого аналізу історично вивірених і апробованих практикою підходів до організації самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України;

- інноваційним характером сучасної самостійної діяльності студентів та традиційним характером цілей, змісту, форм, методів і засобів навчання у закладах вищої освіти України;

- нагальною потребою удосконалення функцій, змісту, форм, методів самостійної діяльності студентів і фактичним станом розв'язання цієї проблеми в теорії і практиці організації освітнього процесу у закладах вищої освіти України;

- активізацією процесів глобалізації, що інтенсифікують взаємозалежність освітніх процесів у різних регіонах світу, і визначенням міри відповідальності закладів вищої освіти України на шляху пошуку вирішення сучасних проблем у теорії і практиці самостійної діяльності студентської молоді, що постали (втрата значної частини власної ідентичності під тиском інтернаціоналізації; стандартизація знань та формування єдиної системи цінностей на тлі індивідуалізації освітньої діяльності; потреби в збереженні кращих освітніх традицій).

Отже, актуальність окресленої проблеми, важливість об'єктивного осмислення теоретичного і практичного досвіду минулого для розвитку сучасної вищої школи України, необхідність ґрунтовних історико-педагогічних досліджень із проблем розвитку теорії самостійної діяльності студентів і необхідність розв'язання наявних суперечностей зумовили вибір теми дисертації **«Розвиток педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України (кінець ХХ – початок ХХІ століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складником науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії з проблеми «Розвиток освіти в країнах Європейського Союзу» (номер державної реєстрації 0114U005427).

Тему дисертації затверджено вченою радою Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (протокол № 11 від 29.11.2016 р.).

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні етапів, виявленні основних тенденцій розвитку теоретичних основ та у характеристиці досвіду організації самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. для використання конструктивних здобутків у сучасних умовах реформування національної системи вищої освіти.

Постановка мети зумовила визначення основних **завдань дослідження**:

1. Проаналізувати стан проблеми теорії самостійної діяльності студентів та виявити динаміку наукових досліджень педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

2. Розробити періодизацію розвитку педагогічної теорії самостійної діяльності студентів кінця ХХ – початку ХХІ ст.

3. Охарактеризувати формування теоретичних основ самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України у досліджуваний період на засадах тлумачення самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст як історико-педагогічного феномена та уточнити провідні функції самостійної діяльності студентів на кожному із виокремлених історичних етапів.

4. Обґрунтувати історико-педагогічні засади та закономірності розвитку педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., також філософсько-наукові передумови її оптимізації.

5. Виокремити концептуальні підходи до розвитку педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. на засадах неперервності розвитку самостійної діяльності студентів як історико-педагогічного феномена та її моделювання як засобу освітнього прогнозування.

6. Визначити шляхи використання інноваційного потенціалу історичного досвіду розвитку педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. в умовах сучасних викликів.

Об'єкт дослідження – самостійна діяльність студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття як історико-педагогічний феномен.

Предмет дослідження – етапи й провідні тенденції розвитку теорії та практики самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття.

Провідна концептуальна ідея дослідження ґрунтується на системно-хронологічному підході до розгляду проблеми розвитку самостійної діяльності студентів наприкінці ХХ – початку ХХІ ст., який розглядається як комплексний неперервний процес та визначається загальними тенденціями становлення вищої освіти у досліджуваний період. Її сутність полягає в тому, що дослідження розвитку теорії та практики самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. та використання означеного історичного досвіду в педагогічній теорії і практиці має слугувати вдосконаленню освітнього процесу закладів вищої освіти в сучасних умовах. Дослідження самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти в якості системи сприятиме формуванню особистісної свідомості, допоможе зорієнтуватися у вивченні та усвідомленні складних процесів розвитку загальної педагогіки та історії педагогіки, сприятиме розвитку самостійності студентів у розв'язанні

практичних завдань, формуванні інтеграційних процесів в освіті

Концепція дослідження охоплює три взаємопов'язані концепти, які сприяють реалізації його провідної ідеї.

Методологічний концепт, який базується на використанні загальнонаукових методологічних підходів та принципів, оскільки невпинно змінюються освітні парадигми – із концепції знаннєвої освіти «на все життя» до освіти протягом життя, тобто невпинного навчання, зазвичай на основі активності індивіда. Із суттєвими змінами у плануванні освітнього процесу значущою стає проблема індивідуальної навчальної діяльності студентів, а також шляхів та способів організації останньої. Теоретико-методологічні засади дослідження самостійної діяльності – засади й закони діалектики, системний і діяльнісний підходи, теорії особистості, креативності, пізнання, положення гуманістичної психології й педагогіки, синергетики й акмеології. Формування самостійної діяльності актуалізує потребу застосовувати системний підхід, у контексті якого досліджують структурні складові означеного феномена, закономірності керування ним і особливості його інтеграції до інших метасистем. З погляду синергетичного підходу самостійну діяльність вивчають з позиції механізмів самоорганізації системи. У змістовому синергетичному аспекті методологічною основою забезпечення результативності такої діяльності є ідеї щодо сприяння власним тенденціям розвитку систем, потреба в передбаченні засобів підтримання студента, його скерування на нові життєві орієнтири, формування належного впливу на особистість засобами самостійної діяльності, що оптимізує ознаки особистості майбутнього фахівця. Проблеми самостійних актуалізації й реалізації індивіда засобами самостійної діяльності розкрито як гуманістичну теорію, де пріоритетом є креативність, цілісність особистості, вибір нею життєвого шляху, здобуття індивідуальності буття. З погляду гуманістичної педагогіки можливості самостійної діяльності розглянуто в контексті забезпечення демократичності, діалогічності, суб'єкт-суб'єктних взаємин, максимальної взаємної поваги, можливості креативного самовиявлення й самовдосконалення індивіда.

Теоретичний концепт, за яким сучасні освітні процеси і науково-технічний прогрес зумовлюють потребу розглядати самостійну діяльність як основну форму оволодіння студентами новим навчальним досвідом, що вплинуло на структуру навчальних планів і програм. Водночас, важлива роль відводиться освітнім технологіям, які мають забезпечувати не лише формування творчої особистості, її культурного і професійного потенціалу, а й високий рівень психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців і їх готовності до самостійного здобування знань, саморозвитку та самовиховання. Суттєві позитивні зміни в освіті можливі лише завдяки вдосконаленню самостійної діяльності студентів. Засобами теорії акмеології можливе висвітлення особливостей самостійної діяльності в забезпеченні індивідуального розвитку, зростання, вдосконалення майбутнього фахівця, виявлення наявних рівня й можливостей його акмеологічного самостановлення як фахівця.

Загальнометодичний концепт відбиває творче використання теоретичних і практичних здобутків розвитку теорії та практики самостійної діяльності

студентів закладів вищої освіти України наприкінці XX – на початку XXI ст. у сучасній вищій освіті.

Методологічну основу дослідження становлять фундаментальні теорії, зокрема: філософські положення – гносеології щодо діалектичного взаємозв'язку закономірностей та явищ педагогічної реальності; праксеології щодо принципів і шляхів підвищення ефективності професійної діяльності; гуманістичної парадигми, спрямованої на розуміння соціокультурної природи людини як методологічного орієнтиру філософії освіти; *загальнонаукових теорій* – системно-цілісного підходу для конструювання та моделювання освітнього процесу з позицій цілісності та взаємодії його суб'єктів; синергетичного як теорії самоорганізації, що передбачає відкритість педагогічної системи і готовність до її розвитку й удосконалення; культурологічного та аксіологічного підходів; провідних *педагогічних теорій* (особистісно орієнтованої освіти, розвивального навчання, педагогічної інноватики) і *підходів* (діяльнісного, компетентнісного, інтегративного тощо).

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань і досягнення мети використано такі методи дослідження: *бібліографічний*, за допомогою якого здійснено вивчення, аналіз та систематизацію опрацьованих джерел за темою дослідження; *термінологічний* – з метою формування чітких дефініцій ключових понять дослідження; *історико-генетичний та порівняльно-історичний* – для аналізу фактів і явищ; *хронологічний*, який сприяв розгляду проблеми дослідження у часовій послідовності та вивченню динаміки її розвитку; *інтерпретації та узагальнення опрацьованих матеріалів* – для формулювання висновків і визначення можливостей використання позитивного досвіду в сучасних умовах; *періодизації*, за допомогою якого визначено основні періоди і відповідно до них проаналізовані зміни в освіті; *прогнозування*, за допомогою якого здійснювалося передбачення основних шляхів розвитку в перспективі; *парадигмальний* – для обґрунтування предметного поля дослідження; *історико-генетичний, структурно-порівняльний* – для систематизації наукової літератури, архівних документів та зіставлення їх змісту; *конструктивно-генетичний* – для визначення етапів розвитку теорії та практики самостійної діяльності студентів.

Джерельна база дослідження. В процесі написання дисертації використано документи і матеріали Державного архіву Львівської області, фонди Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України.

В процесі дослідження використано матеріали бібліотечних фондів Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. Сухомлинського, Національної парламентської бібліотеки України, Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 1991 р. до 2020 р. Вибір нижньої межі (1991 р.) зумовлений створенням української держави, відповідними суттєвими змінами у суспільно-культурному житті країни і в системі вищої освіти. Верхня межа (2020 р.) зумовлена кардинальними змінами у самостійній діяльності, пов'язаними із інтеграційними процесами в вищій освіті

та активним її реформуванням на цих засадах і одночасним прагненням зберегти національну ідентичність, що якісно змінило сутність, функції та характеристики самостійної діяльності студентів у закладах вищої освіти.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в ній вперше:

здійснено системний науковий аналіз розвитку теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України упродовж кінця XX – початку XXI ст. як історико-педагогічного феномену;

уточнено сутність понять «самостійна діяльність», «самостійна діяльність студентів», «функції самостійної діяльності студентів», «педагогічна теорія самостійної діяльності студентів», «самостійна діяльність студентів закладів вищої освіти України наприкінці XX – на початку XXI ст.»;

розроблено періодизацію розвитку теорії і практики самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України упродовж кінця XX – початку XXI ст., на основі врахування : перший період – 1991–1996 рр. – адаптивний (практично ще відбувається навчання за радянською системою); другий період – 1997–2003 рр., упродовж якого поширюються нові засоби розмноження інформації та починаються дискусії у педагогіці про роль викладача не як джерела інформації, а як порадника і консультанта; третій період (упродовж 2004–2013 рр.) визначається стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, більшість студентів та викладачів переходять на електронні засоби навчання, проблема добування інформації замінюється на проблему вироблення уміння розібратися у величезній кількості інформації в електронних мережах; четвертий період – із 2014 р. і дотепер, коли класичні форми і методи самостійної діяльності студентів практично відійшли в минуле і суттєво розширюється перелік способів самостійної діяльності студента з використанням інформаційно-комунікаційних технологій;

обґрунтовано історико-педагогічні засади розвитку педагогічної теорії самостійної діяльності студентів, закономірності розвитку самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці XX – на початку XXI ст., філософсько-наукові передумови розвитку педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України в історико-педагогічному контексті;

виокремлено тенденції у розвитку педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці XX – на початку XXI ст. на засадах авторської методології, необхідності неперервності розвитку самостійної діяльності студентів та її моделювання як засобу освітнього прогнозування;

виявлено динаміку наукових досліджень та динаміку формування функцій самостійної діяльності студентів в Україні у досліджуваний період в контексті становлення нових освітніх парадигм, провідні функції самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти та класифікації самостійної діяльності студентів;

здійснено авторську наукову інтерпретацію розвитку педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці XX – на початку XXI ст., що може стати джерелом для створення нових напрямів педагогічних досліджень;

подальшого розвитку набули прогресивні ідеї щодо розвитку самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти;

визначено можливості використання історичного досвіду самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. у сучасній вітчизняній освіті (самостійна діяльність з використанням нових інформаційних технологій та змішаного навчання, використання історично виправданих форм та методів самостійної діяльності студентів, інтерактивне навчання та дистанційні форми самостійної діяльності студентів в умовах пандемії, використання досвіду самостійної дослідницької діяльності, модифікація змісту та структури самостійної діяльності студентів в процесі вивчення різних дисциплін, самостійна діяльність студентів у системі загальної психолого-педагогічної підготовки тощо).

До наукового обігу введено нові факти, теоретичні ідеї та підходи щодо дослідження самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., що базуються на вивченні наукової історико-педагогічної літератури та архівних джерел.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці і впровадженні спеціального курсу «Історія та педагогічна теорія самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти (на прикладі циклу суспільно-гуманітарних дисциплін)» для підвищення кваліфікації викладачів, аспірантів та науковців, написанні методичних рекомендацій з питань історичного розвитку самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти, а також відповідного науково-методичного забезпечення, що забезпечує інноваційну інтерпретацію розвитку теорії та практики самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., дає підстави для усвідомлення й аналізу перебігу процесів в сучасному освітньому просторі.

Матеріали дослідження дадуть змогу узагальнити провідні теоретичні ідеї та практичний досвід досліджуваного періоду, визначити шляхи їх впровадження у практику вищої школи. Вони можуть знайти втілення у змісті підготовки педагогів, при розробці курсів «Педагогіка», «Історія педагогіки», «Педагогіка вищої школи», «Методика викладання у вищій школі» тощо.

Результати дослідження *впроваджено* в освітній процес ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (довідка про впровадження № 3054/01-14 від 20.10.2020 р.), Класичного приватного університету (довідка про впровадження № 794 від 10.11.2020 р.), Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження № 1612 від 10.11.2020 р.), КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (довідка про впровадження № 01-23/254 від 12.11.2020 р.), Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка про впровадження № 629 від 16.12.2020 р.).

Особистий внесок здобувача в опублікованих у співавторстві працях полягає в тому, що: у статті [5] – здійснено аналіз теоретичних аспектів підготовки майбутніх фахівців в умовах магістратури закладів вищої освіти; у статті [7] – проаналізовано досвід упровадження інноваційних методик в

контексті інтегративного навчання; у статті [8] – проаналізовано взаємодію знань у навчанні, вихованні та розвитку особистості; у статті [12] – обґрунтовано принципи самостійної діяльності аспірантів в умовах закладів вищої освіти; у статті [13] – розкрито особливості розвитку самостійності у процесі професійного навчання; у статті [24] – обґрунтовано закономірності розвитку самостійної діяльності студентів; у статті [31] – уточнено можливості формування професійної культури засобами самостійної діяльності; у статті [32] – досліджено взаємодію знань з природничих та суспільних дисциплін; у статті [34] – уточнено особливості самостійної діяльності аспірантів в умовах закладів вищої освіти; у тезах [38] – досліджено розвиток особистісних умінь і навичок у процесі самостійної навчальної діяльності; у тезах [39] – розкрито професійно важливі якості особистості майбутніх фахівців; у тезах [40] – проаналізовано формування інтелектуальної культури майбутніх фахівців у контексті сучасних освітніх тенденцій; у тезах [42] – розкрито мотивацію досягнення успіху у юнацькому віці; у тезах [43] – проаналізовано формування психологічної готовності студентів до професійної діяльності в процесі підготовки фахівців у закладах вищої освіти; у тезах [46] – розкрито комунікативну компетентність як складову професійної підготовки сучасного фахівця; у статті [50] – проаналізовано дослідження з організації самостійної роботи студентів закладів вищої освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки, рекомендації й результати дослідження обговорено на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, зокрема: «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2006, 2008, 2012, 2014), «Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи» (Львів, 2009, 2012, 2015, 2017), «Особистість в екстремальних умовах» (2013, 2015, 2017, 2019) «Інноваційний інформаційний простір в освітній і науковій діяльності: проблеми становлення, особливості організації, ефективність та перспективи розвитку» (Кошіце, 2014), «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2017), «Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики» (Одеса, 2019), «Психолого-педагогічні проблеми соціалізації особистості в сучасних умовах» (Київ, 2019), «Pedagogy and Psychology In an Era of Increasing Flow of Information» (Budapest, 2020).

Результати дослідження обговорювалися та отримали схвальні відгуки на засіданнях кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (2016–2020 рр.).

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук «Організація самостійної роботи студентів технічного коледжу у процесі навчання суспільних дисциплін» за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти захищено в 2005 році в Інституті педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської не використовувалися.

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 54 наукових публікаціях

автора (38 – одноосібні), з яких 26 відображають основні наукові результати дисертації (зокрема, 1 одноосібна монографія (21,5 ум. друк. арк.), 1 розділ у колективній монографії; 1 навчальний посібник; 19 статей у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 4 статті – у періодичних наукових виданнях інших держав), 23 публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, 5 публікацій, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, шістьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (612 найменувань, з них – 27 іноземними мовами), 11 додатків на 112 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 558 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 380 сторінках. Роботу ілюстровано 5 рисунками та 8 таблицями.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність обраної проблеми, виокремлено наявні суперечності, зазначено зв'язок із науковими програмами, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження; розкрито провідну ідею і концепцію, викладено методологічну основу та методи дослідження, його джерельну базу; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію, впровадження та опублікування результатів дослідження; вказано відомості про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – «Проблеми педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – початку ХХІ століття» – проаналізована загальна тематика досліджень теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., представлено результати історико-педагогічного аналізу досліджуваної проблеми, висвітлено історичний досвід організації самостійної діяльності студентської молоді та обґрунтовано авторську періодизацію розвитку самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Аналіз загальної тематики досліджень теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. показав, що праці науковців містять дослідження методів формування пізнавальних активності, самостійності, розумового розвитку студентів, шляхів формування готовності до креативної діяльності засвоєння дисциплін (В. Бенера, В. Буряк, В. Козаков, О. Рогова, М. Солдатенко, Б. Федоришин та ін.). Зокрема розглянуто формування критичності розуму, гнучкості й індивідуальності мислення, відповідальне (позитивне) ставлення до навчального процесу, наукового світогляду, самокритичності, пізнавальних інтересів, творчої уяви тощо. Зважаючи на кількість наукових праць, основними проблемами окресленого напрямку досліджень були формування пізнавальних зацікавлень та самостійності студентів.

Тематичний історико-педагогічний аналіз досліджуваної проблеми показав, що теорія самостійної діяльності студентів розвивалась переважно за такими

напрямами: розробка педагогічних теорій самостійної діяльності студентів; формування професійних якостей студентів у процесі самостійної діяльності; організація самостійної діяльності студентів; використання активних методів навчання під час самостійної діяльності студентів; форми навчання на основі самостійної діяльності студентів; наукова робота як вид самостійної діяльності студентів; набуття студентами досвіду самостійної діяльності під час практики; методичні аспекти самостійної діяльності студентів тощо. Наприкінці 50-х – на початку 60-х рр. XX ст. в педагогічній науці активно тривав пошук способів активізації навчального процесу, що істотно змінило погляди на усвідомлення значення підручника та його структури в навчанні. Для 70-х рр. XX ст. характерна значна кількість праць стосовно формування особистісних властивостей студентів під час процесу навчання. У 80-х рр. XX ст. вийшли друком книжки стосовно загальних методів навчання, вибору таких методів, застосування практичних завдань, дидактичних ігор, проблемно-пошукових методів тощо; розглядалися проблеми дослідницьких методів, використання пояснення, домашніх завдань, самостійної діяльності, поєднання навчальних методів; логічні навчальні методи, дискусію, аналогію, дидактичні ігри тощо.

Ретроспективний аналіз науково-педагогічних досліджень XX ст. показав, що наскрізними проблемами, що отримали наукове обґрунтування є: вплив реформ у галузі вищої освіти на статус самостійної діяльності студентів; розробка педагогічних теорій самостійної діяльності студентів; використання активних методів навчання під час самостійної діяльності студентів; форми навчання з пріоритетом самостійної діяльності студентів; наукова робота як вид самостійної діяльності студентів; набуття студентами досвіду самостійної діяльності під час практики; використання самостійної роботи як засобу удосконалення професійної підготовки; методичні аспекти самостійної діяльності студентів.

Послугування досвідом теоретично-практичного розвитку самостійної діяльності студентів у навчальному процесі закладів вищої освіти України кінця XX – початку XXI ст., її глибинним історико-педагогічним обґрунтуванням забезпечить модернізацію такої діяльності у новітній вищій школі України, якісну підготовку кадрів нової генерації, конкурентоспроможність на європейському й міжнародному ринках праці.

Виокремлено зміни в теорії й практиці самостійної діяльності студентів аналізованого історичного етапу: теоретичне доведення (інтернаціоналізація процесу навчання; самостійна діяльність – засіб формування пізнавальної самостійності); побудова і практичне впровадження (за рівнем проблематики й специфіки навчально-пізнавальної діяльності; за формою побудови навчальної діяльності; за дидактичною ціллю і способом взаємозв'язку, за рівнем індивідуальності й неодмінності тощо). Виявлено специфічні ознаки й тенденції теоретично-практичного розвитку самостійної діяльності студентів у закладах вищої освіти упродовж аналізованого періоду: офіційне затвердження самостійної діяльності як складової процесу навчання у вищій школі (1993); акцент на самостійності студентів за кредитно-трансферної навчальної системи (2005). Історичними тенденціями, які виникли в новітній модернізації української вищої

школи, є: інтеграція наукової й освітньої складових самостійної діяльності; індивідуальне координування студентів; самостійна підготовка до участі у громадсько-просвітницькій практиці; дидактико-предметне спрямування самостійної діяльності студентів; формування фахових, дослідницьких навичок тощо.

Періодизація розвитку самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України кінця XX – початку XXI ст. пов'язана із тими державними документами, які визначали два напрями: закони про освіту, які замінювалися, та закони щодо комп'ютеризації та розвитку засобів навчання. Перший період – 1991–1996 рр. – можна назвати вхідним або адаптивним. У ті часи ще фактично відбувається навчання за радянською системою. Другий період – 1997–2003 рр., упродовж якого досить поширені засоби розмноження інформації, на цьому етапі здійснена структуризація засад і чинників самостійної діяльності як цілісної сукупності початкових передумов і причин, що зумовлюють процес її реалізації у сфері освітньої практики й теорії. Третій період (упродовж 2004–2013 рр.) визначається стрімким розвитком засобів інформації, а проблема пошуку джерел замінюється проблемою класифікації та обробки інформації. Четвертий період – із 2014 р. і дотепер, коли, вимоги до самостійної діяльності студентів у закладах вищої освіти регулюються новою нормативно-правовою базою організації навчального процесу (Закон України «Про вищу освіту» (2014)), значно розширилися форми методи та засоби самостійної діяльності студента.

Дисертаційні дослідження щодо самостійної діяльності відображають загальні тенденції розвитку теорії, однак чітко спостерігається зростання інтересу до досліджень самостійної діяльності у вищій школі (рис. 1, 2).

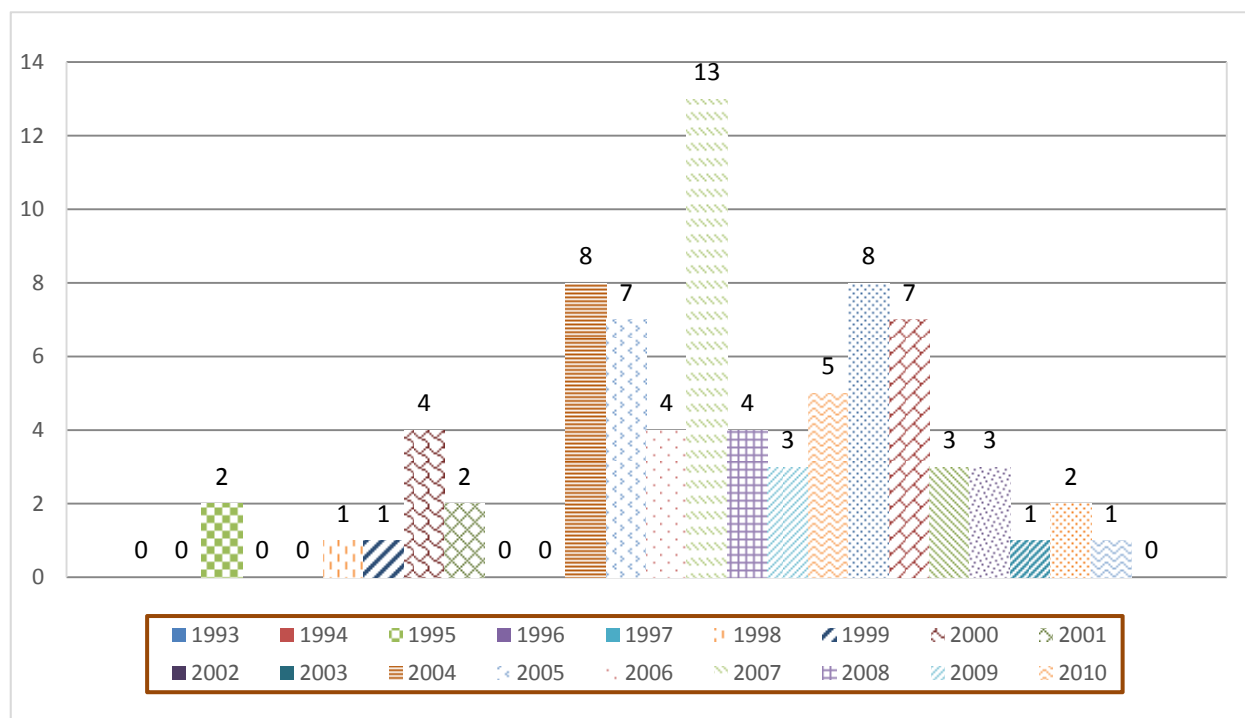

Рис.1 Динаміка дисертаційних досліджень щодо самостійної діяльності

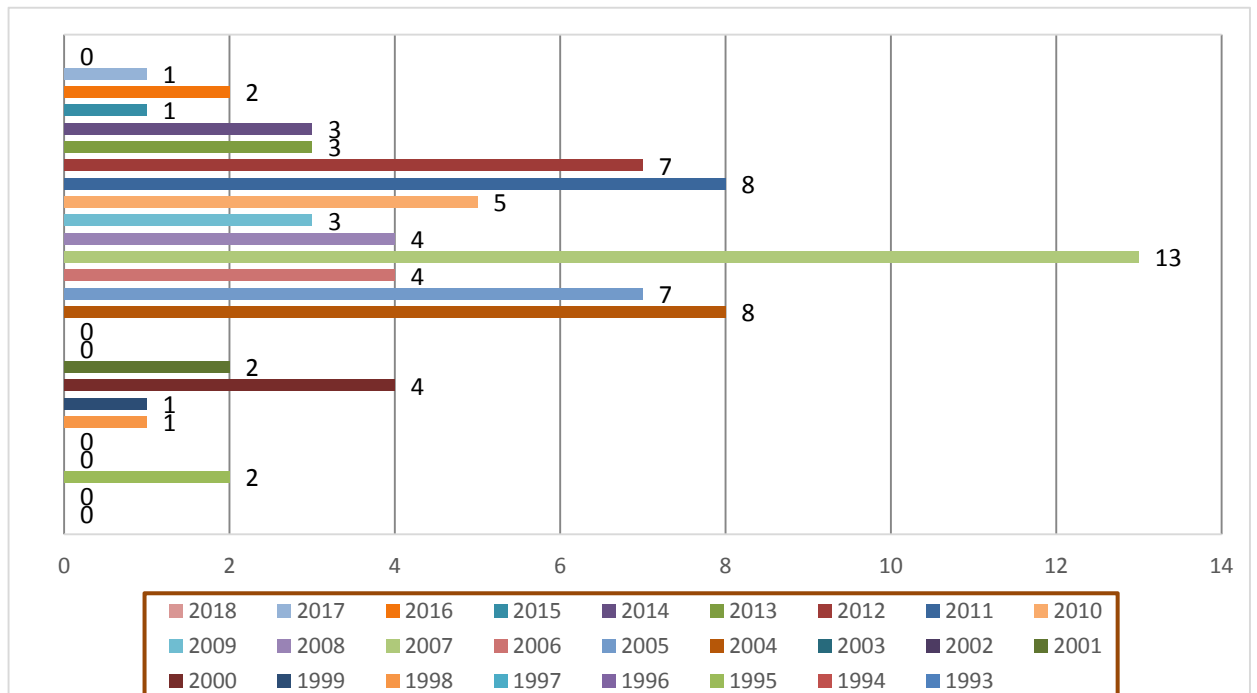

Рис.2 Динаміка дисертаційних досліджень (кількість) щодо самостійної діяльності

Порівняльний аналіз динаміки досліджень проблеми самостійності в навчальному процесі та проблеми самостійної діяльності представлено на рис. 3.

Рис.3 Порівняльна динаміка досліджень проблеми самостійності в навчальному процесі та проблеми самостійної діяльності

Таким чином, порівняння динаміки дисертаційних досліджень (кількість) щодо самостійності у навчальному процесі та динаміки дисертаційних досліджень (кількість) щодо самостійної діяльності дозволило виявити синхронність розвитку наукових досліджень з проблем самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століття

У другому розділі – «Динаміка наукових досліджень теоретичних основ самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України у системі сучасних педагогічних наук» – висвітлено динаміку формування проблеми самостійної діяльності студентів в суверенній Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. та основні етапи становлення теорії самостійної діяльності студентів у контексті нової наукової андрагогічної парадигми, а також представлені виявлені особливості теорії самостійної діяльності студентів у роботі магістрантів та аспірантів.

На межі ХХ–ХХІ ст. відбуваються якісні зміни, що вимагають актуалізації принципово нових підходів до самостійної діяльності. Нові концептуальні підходи до організації самостійної діяльності ґрунтуються на гуманістичній парадигмі, яка окреслює своїм головним орієнтиром формування цілісної особистості майбутнього фахівця в процесі його саморозвитку. Останніми роками невпинно змінюються освітні парадигми – із концепції знанневої освіти «на все життя» до освіти протягом життя, освіти крізь життя, тобто невпинного навчання, на основі самодіяльності й активності індивіда. Із суттєвими змінами у плануванні освітнього процесу значущою стає проблема індивідуальної навчальної діяльності студентів, а також шляхів її організації.

Дисертаційні дослідження щодо самостійної діяльності відображають загальні тенденції розвитку теорії, однак чітко спостерігається зростання інтересу до досліджень самостійної діяльності у вищій школі (Л. Бозюкова, О. Ващук, Г. Гнітецька, В. Горбунов, Л. Єфремов, М. Данилов, Н. Журавська; С. Заскалета, К. Карпова, В. Ковальчук, В. Козаков, В. Любашиц, Н. Одарченко, Л. Онучак, В. Паламарчук, О. Пехота, М. Солдатенко, Р. Таращанські, В. Тюріна, Є. Улятовська, Б. Федоришин, В. Хрипун та ін.).

Цікавим є зростання інтересу до проблеми самостійності у навчанні на початку двохтисячних, який стійко протримався ціле десятиліття. Надалі спостерігається падіння кількості досліджень з даної тематики, однак можна зробити висновок, що класичне поняття «самостійна робота» щораз частіше переходить у дослідження самостійної діяльності. Дослідження причин такої динаміки буде корисним як для теорії, так і для практики педагогічної науки. Самостійну діяльність студента важливо, звичайно, розглядати в контексті й інших, більш чи менш визначених сучасною наукою галузях педагогіки.

Проаналізовано сутність і роль самостійної діяльності студента з позицій новітніх та альтернативних напрямів у системі педагогічних наук. У контексті педагогічної праксеології самостійна діяльність студента становить систему дій, операцій, які спрямовані чітко на досягнення мети, оскільки лише в процесі самостійної діяльності виробляються міцні, раціональні знання, які ведуть до успішних дій. Поряд із праксеологією великого значення набувала *практична*

педагогіка, яка на відміну теоретичної педагогіки розглядає залежність самостійної діяльності від галузі, конкретні способи та дії для визначених видів діяльності, які суттєво відрізняються для різних спеціальностей. Розглянуто ефективні системи, що відображають сутність постнекласичної педагогіки, де самостійна діяльність розглядається в контексті педагогічної імпровізації, ігрової і рольової педагогіки. Акцентована роль педагогіки середовища для розвитку теорії самостійної діяльності (середовище, в якому навчається студент, повинно сприяти, заохочувати і мотивувати його самостійну діяльність; студент повинен бачити, наскільки ефективними є його навчальні і професійні здобутки, зокрема, у процесі педагогічної або виробничої практики; самостійна діяльність стає для нього не просто виконанням формальної частини навчального часу, а дасть змогу оцінити її важливість, спрямує до навчання протягом усього життя).

Розглянуто самостійну діяльність у контексті кібернетичної педагогіки, зокрема з позиції самоуправління системами. До основних напрямків кібернетичної педагогіки відносяться: аналіз педагогічної системи з точки зору зв'язків управління та інформаційних потоків, якими обмінюються керуюча і керована підсистеми; оптимізація процесу навчання, знаходження таких форм і методів організації навчального процесу, при яких функціонування системи освіти було б найбільш ефективним, тобто при найменших витратах приносило б максимальну користь; практичне використання електронних пристроїв і автоматизованих навчальних систем для управління процесом навчання і тестування; програмованого навчання та самостійної діяльності. Важливою якістю автоматизованих освітніх систем є можливість адаптуватися до здібностей конкретного студента, виходячи з його відповідей. Адаптивна навчальна програма може змінювати способи викладу навчального матеріалу, підлаштовуючись під конкретного студента, і тим самим підвищувати ефективність навчання. За цих умов мета навчання полягає в передачі сукупності знань, формуванні вмінь і навичок, розвитку здібностей спостерігати, міркувати і ефективно взаємодіяти з навколишнім світом.

Висвітлено доцільність класифікації й типології самостійної діяльності студента за галузями в системі педагогічних наук. Показано особливості самостійної діяльності студента у контексті енергоінформаційної педагогіки, яка акцентує увагу на енергетичних можливостях людини. Охарактеризовано самостійну діяльність студента у змісті таких науково-педагогічних дисциплін як педагогіка розумного балансу, педагогіка успіху, електронна, креативна педагогіка тощо.

Упродовж досліджуваного нами періоду з'явилась ще одна галузь: педагогіка успіху. Вона базується на положенні, що за мінімальних фактів, фактичних знань студента, він може виявити максимальний результат із застосування цих знань у нових незнайомих ситуаціях. У контексті цієї галузі педагогіки існує раціональна база, яка суттєво відрізняється від традиційної педагогіки, де по замовчуванню ще до сьогодні вважається, що у процесі самостійної діяльності студент має здобути якнайбільше знань.

Висвітлено роль гуманітарної педагогічної парадигми, що супроводжується

посиленням тенденції університетизації освіти, запровадженням багатоступеневої моделі підготовки фахівців, визначенням університетів основними осередками формування висококваліфікованих кадрів на основі інтеграції високого рівня фундаментальної, спеціальної та психолого-педагогічної підготовки, гуманізації та гуманітаризації змісту навчання. На відміну від етапу професійно-технологічної педагогічної парадигми, новітній етап у підготовці фахівців соціально-освітньої сфери визначаємо як час гуманітарних технологій.

У самостійній діяльності студента в новітньому дидактичному процесі акцентована неодмінна роль викладача-організатора, а власне діяльність слугує низкою видів індивідуальної й групової діяльності студентів, здійснюваної ними на аудиторному й позааудиторному заняттях або в домашніх умовах без безпосередньої участі викладача. Однак посилене введення різних форм самостійної діяльності студентів часом зумовлене істотними труднощами: переважно це психологічна неготовність суб'єктів навчання до інших умов взаємозв'язку, позаяк змінюються традиційні для нашої держави функції педагогів і студентів у процесі навчання.

Активізація самостійної діяльності студентів є цілеспрямованою сумісною діяльністю викладача зі студентами, що забезпечує вдосконалення змісту, форм, методів, прийомів самостійної діяльності задля формування позитивної навчальної мотивації та зростання фаховості майбутніх професіоналів на базі їхнього особистісного становлення. Самостійну діяльність треба розуміти як комплексне інтегративне педагогічне явище з динамічною ієрархічною структурою, основну форму здійснення самостійної навчальної діяльності студентів закладів вищої освіти.

Встановлено, що розвиток професійно важливих якостей полягає в оновленні й творчому застосуванні теоретичних знань; формуванні самостійності як риси характеру; наближенні навчальної діяльності до майбутньої професії. Оптимальне використання усіх видів самостійної діяльності, знання функцій, дотримання умов її здійснення допоможе успішно вирішувати ті завдання, які стоять перед вищою школою.

У третьому розділі – «Формування теоретичних основ самостійної діяльності студентів у досліджуваний період» – обґрунтовано сутність самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти як дидактичний феномен, виявлено і описано провідні функції та класифікації самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти у контексті зміни освітніх парадигм; висвітлено еволюцію організаційних аспектів теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. (В. Бенера, А. Бугра, В. Буряк, В. Вихрущ, С. Заскалета, О. Малихін, Л. Романишина, П. Підкасистий та ін.).

Виявлено, що учені одностайні в тім, що *самостійна діяльність* – це розмаїття видів діяльності суб'єктів навчання згідно з певними завданнями й без жодної участі в цьому процесі викладача. Самостійна діяльність студентів – складне багатоаспектне педагогічне явище, що охоплює систему поєднаних між собою структурних і функціональних складових, підсистема навчальної системи, за якої у своєрідних умовах можливо виконувати схожі завдання, як і в системі

пізнавальної діяльності загалом або в підсистемі несамостійної роботи. Водночас структуру самостійної діяльності загалом можна представити як ідентичну структурі будь-якої педагогічної системи.

Визначено, що *самостійна навчальна діяльність* за змістом – це індивідуальна, групова, колективна праця студентів, здійснювана впродовж навчального процесу, за умови прямого невтручання наставника, згідно з вимогами, змістом навчальних планів і програм, спрямована на формування фаховості студентів фаху відповідно до мети фахового навчання й характерна встановленим ступенем пізнавальної самостійності студентів упродовж організації та власне діяльності. Така діяльність студентів у процесі навчання закладів вищої освіти аналізованого періоду є особистісно вмотивованою діяльністю за безпосереднього або опосередкованого управління педагога, спрямована на осібне опанування конкретних наук для виконання навчальних, наукових, практичних завдань фахової діяльності в майбутньому.

Встановлено, що у закладах вищої освіти необхідне розширення арсеналу методів і засобів самостійної діяльності, аби належно організувати самостійну діяльність у вищій школі, з неоднорідним рівнем підготовленості студентів, педагог зобов'язаний, по-перше, весь час адаптовуватися до навчальних умов, по-друге, дотримуватися умов планування й чіткої організації самостійної діяльності, що вимагає певних встановлених форм.

Виявлено, що назріла потреба в класифікації і типології самостійної діяльності студента за галузями. У цьому варіанті можливі декілька класифікацій. Доцільно розглянути три найпростіші, найбільш різні. Перше – це студент консерваторії, самостійна діяльність якого полягає в освоєнні інструменту і грі на певному інструменті чи вокалі. Другий тип – це студент математик чи фізик, самостійна діяльність якого розгортається в напрямку чи розв'язку задач і завдань, або ж, якщо це фізик, у галузі експериментальної діяльності. І третій приклад – це студент із спеціальностей, пов'язаних із фізичною працею, тобто інститутів фізкультури, майбутніх геологів.

Визначено різницю у трактуванні категорій «самостійна навчальна діяльність» й «самостійна діяльність». Остання є комплексним інтегративним педагогічним явищем із динамічною ієрархічною структурою; провідною формою організації самостійної навчальної діяльності студентів закладів вищої освіти, вона становить: діяльність пізнання зі специфічними ознаками; слугує двоаспектним суб'єктом діяльності, коли студент є тим, хто її здійснює, і тим, на кого така діяльність та її результат спрямовані.

Встановлено, що самостійна навчальна діяльність відмінна від самостійної роботи, самоосвіти й самонавчання, позаяк логічно продовжує навчальну роботу, уособлюючи такий навчально-пізнавальний мінімум, який гарантує освоєння студентами фаху встановленого рівня фахової компетентності.

Виявлено, що провідними функціями самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти у контексті зміни освітніх парадигм є дві основні групи: класична та варіативна. У межах першої групи відслідковуємо відповідність самостійної діяльності студентів чотирьом основним функціям педагогіки –

виховній, навчальній, освітній та розвивальній. Для кожної з цих функцій є кореляційна складова самостійної діяльності. Друга група функцій є варіативною, оскільки кожна з належних до неї функцій має різну вагомість та значення для різних навчальних дисциплін, профілів навчальних закладів та видів самостійної діяльності.

Результативність самостійної діяльності студентів значною мірою залежить від навчально-методичного забезпечення, яке нині – проблема всіх закладів освіти. Методичні розробки викладачів дають змогу оптимізувати самостійну діяльність студентів. Вони вміщують вказівки із вивчення теми. Студент швидко схоплює кожне питання, знає, якими джерелами послуговуватися. Також методичні вказівки й рекомендації допомагають у якісному й швидкому виконанні завдання. Самоконтроль неабияк потребує наявності контрольних питань. Працівники-практики вказують як на позитиви, так і на негативи розширених методичних вказівок. Позитивно, що за наявності достеменних даних про джерело потрібної інформації із заданої теми студент значно швидше знаходить потрібне, а викладач миттю перевіряє й контролює виконання завдання. Недоліки в тім, що студенти мляво вчаться самостійно опрацьовувати матеріал і втрачають ініціативу здобувати знання. Принципова відмінність дистанційних навчальних форм полягає в максимальній автономії студента під час навчання. Наслідок цього – автономія педагога й закладу освіти загалом за підготовки навчальних матеріалів, розробки програм і курсів, рекомендованих графіком індивідуальної діяльності студента й контрольних завдань, екзаменаційних тестів. Зазначена істотна відмінність дистанційної освіти визначає всі інші особливості діяльності студента, викладача й навчально-виховного персоналу закладу освіти. Принципова відмінність дистанційних навчальних форм полягає в максимальній автономії студента під час навчання. Наслідок цього – автономія педагога й закладу освіти загалом за підготовки навчальних матеріалів, розробки програм і курсів, рекомендованих графіком індивідуальної діяльності студента й контрольних завдань, екзаменаційних тестів. Зазначена істотна відмінність дистанційної освіти визначає всі інші особливості діяльності студента, викладача й навчально-виховного персоналу закладу освіти.

У четвертому розділі – «Теоретико-методологічні засади історичного розвитку теорії самостійної діяльності студентів» – висвітлено розвиток теорії самостійної діяльності студентів в контексті сучасної дидактики, обґрунтовано дидактичні закономірності розвитку самостійної діяльності студентів у закладах вищої освіти та проаналізовано можливості дидактичних принципів; визначено філософсько-наукові передумови оптимізації самостійної діяльності студентів у закладах вищої освіти України; обґрунтовано можливості моделювання процесів розвитку самостійної діяльності студентів як засобу педагогічного прогнозування

На теоретичному й методологічному рівнях досліджувану проблему розглядали у різних контекстах (В. Бахрушин, В. Бенера, В. Вихрущ, Л. Романишина, О. Пехота, Т. Кучай, О. Малихін, О. Муковіз, В. Володько, Б. Кришук, І. Шоробура, І. Яшук та ін.).

Враховуючи особливості організації самостійної навчальної діяльності

студентів, необхідно зважати на специфіку впливу на такий процес загальних дидактичних засад. Ідеться про науковість, системність, послідовність, індивідуалізацію, активність, самостійність, успішність, цілісність теорії й практики, гнучкість і розмаїття дидактичних засобів, взаємозв'язок викладачів зі студентами на суб'єкт-суб'єктній основі; зворотний зв'язок тощо. Процес формування особистості студента цілісний, і тут украй важливі дидактичний та виховний потенціали самостійної діяльності студента.

Упродовж XX–XXI ст. відбулася ґрунтовна переоцінка матеріалу для самостійної діяльності студентів, особливо в галузі суспільних наук, а також спостерігаються позитивні зміни від одноманітності продукту самостійної діяльності (реферат, доповідь) до значного розширення як форм (есе, кейс, проект, презентація тощо). Виявлено також тенденцію зближення видів самостійної діяльності студентів і учнів, що відповідає принципу неперервності освіти.

Відповідно до історичного досвіду, самостійна діяльність студентів у своїх становленні й розвитку проходить дві стадії: стадію накопичення емпіричного матеріалу і стадію його теоретичної обробки, тож першочергове значення в її розвитку посідає діалектичне співвідношення емпірії й теорії.

Закономірний зв'язок між вимогами до самостійної діяльності в закладах вищої освіти та наявним досвідом цієї діяльності в кожного студента – важлива ланка для побудови теорії самостійної діяльності. На межі століть відчувається певне зростання інтересу до наступності самостійної діяльності. Виокремимо тут принаймні два напрями дослідження: загальні питання наступності у самостійній діяльності студента за переходу зі школи у заклад вищої освіти та індивідуальний досвід студента. Вважаємо, що, можливо, доцільною будуть певна класифікація та групування студентів за їх досвідом самостійної діяльності на початку навчання у закладі вищої освіти. Водночас задоволення й очевидні результати самостійної діяльності є потужним мотиваційним чинником.

Узагальнено педагогічні закономірності у контексті розвитку самостійної діяльності студента в досліджуваний період: вплив рівня сформованості самостійної діяльності учня на той самий рівень, коли учень стає студентом; взаємодія емпіричного й теоретичного, що є джерелом розвитку самостійної діяльності студента; поява цілковито нових джерел добування інформації для самостійної діяльності (інформаційно-комунікаційні технології, впровадження комп'ютерів у навчальний процес і якісно нові способи самостійної діяльності студентів, зумовлені цими змінами); необхідність акцентування у самостійній діяльності студентів не так на пошуку інформації, як на формуванні вмінь працювати з інформацією, перетворювати її, виробляти необхідні вміння; розвиток самостійної діяльності студента має супроводжуватися інтеграцією й диференціацією її змісту, форм, методів та засобів реалізації тощо.

Показано, що адаптація до навколишнього середовища, орієнтація в ньому та адекватність реакцій на зовнішні дії характерні не тільки для тварин, а й для людини. Тому будь-які інновації потребують психологічної готовності до їх впровадження: недостатньо науково обґрунтувати та впровадити провідні ідеї

самостійної діяльності студента в навчальний процес, а слід подбати про адаптацію викладачів і студентів до нових підходів у навчанні, забезпечити усвідомлення ними того, що саме оптимізація освіти дає максимальний результат професійної підготовки з мінімальною затратою сил та навчального часу.

Враховано особливості організації самостійної навчальної діяльності студентів, які показують необхідність зважати на специфіку впливу на такий процес загальних дидактичних засад. Ідеться про науковість, системність, послідовність, індивідуалізацію, активність, самостійність, успішність, цілісність теорії й практики, гнучкість і розмаїття дидактичних засобів, взаємозв'язок викладачів зі студентами на суб'єкт-суб'єктній основі; зворотний зв'язок тощо.

Унаслідок аналізу аспектних складових самостійної навчальної діяльності, специфіки використання ІКТ за її організації, виявлено певні специфічні принципи, зокрема: усебічне інформаційне забезпечення всіх стадій і різновидів самостійної навчальної діяльності студентів; оптимальність і педагогічна доцільність у виборі форм, видів, методів, дидактичних технологій, а також обсягу й регламенту самостійної навчальної діяльності студентів із широко застосовуваними ІКТ; інтерактивність – забезпечення автономного опанування студентами знань і способів діяльності на базі діалогу викладача зі студентом та інформаційно-комунікаційних засобів; комплексна диференціація – диференціація дидактичного матеріалу, організації самостійної навчальної діяльності студентів, способів щоденного й завершального контролю, засобів взаємодії в системі «викладач-студент», ІКТ-інструментів згідно з ознаками типологічних груп студентів; керованість – координування, підконтрольність, урегулювання організованої системи самостійної навчальної діяльності, спроможність діяти щоденно й поступово виконувати завдання, застосовуючи ІКТ; результативність та економічність у побудові й застосуванні ІКТ, які забезпечать досягнення запланованих результатів самостійної діяльності із мінімальними затратами матеріальних, інформаційних та людських ресурсів; процесуальність – самостійна навчальна діяльність студентів як по черговість етапів, котрі, природно впливаючи один з одного, таки зумовлюють запланований результат тощо.

Визначено, що структура моделі досліджуваної діяльності науково ґрунтується на самостійній навчальній діяльності студентів закладів вищої педагогічної освіти як особливий різновид навчальної діяльності загалом, з погляду теоретико-методологічного дослідження проблем дидактики вищої школи. Модельне бачення наочно показує суб'єктність досліджуваного процесу, його відкритість до зовнішніх впливів. Тож зміст педагогічної моделі будь-якої системи освітнього процесу вищої школи належить розробляти, спершу визначивши майбутню діяльність фахівця на притаманному йому виробництві. Майбутню діяльність фахівця у такому разі треба розглядати як певну гіпотетичну систему, дії якої забезпечує така діяльність. Така вимога дала змогу осягнути суть вираженої організації змісту самостійної навчальної діяльності, її складових на основі системно-діяльнісного підходу, з єдністю, взаємозв'язком, складовими, відношенням, зумовленими структурою педагогічної системи організації самостійної навчальної діяльності, що дає змогу вивчити специфіку її

організації у закладі вищої освіти.

У п'ятому розділі – «Концептуальні підходи у розвитку теорії самостійної діяльності студентів наприкінці ХХ – початку ХХІ століття» – висвітлена самостійна діяльність студентів у контексті концепцій особистісної діяльності; описано концепції розвитку самостійної діяльності студентів на засадах інтегративного та компетентнісного підходів; обґрунтовано розвиток креативності студентів в процесі самостійної діяльності студентів у контексті системного підходу

Висвітлено актуалізацію проблеми вдосконалення системи організації самостійної діяльності студентів, яка б формувала здатність особистості до творчого саморозвитку, самоосвіти, самоактуалізації як підґрунтя інноваційної педагогічної чи науково-педагогічної діяльності (Н. Бібік, Н. Кічук, Г. Ковалева, П. Підкасистий, М. Сичова, А. Коновал, Т. Туркот та ін.). Потрібно вводити особистість у якісно інший вид навчально-пізнавальної діяльності, а саме самостійно-дослідницький, для інтегрованої, цілісної, системної, ціннісної, культурної, інтелектуальної, творчої, пошукової актуалізації майбутнього фахівця на суб'єктному рівні.

Показано, що за умов посилення інформатизації освіти та функціонування Інтернету, на межі ХХ–ХХІ ст. відбуваються якісні зміни, що вимагають актуалізації принципово нових підходів до самостійної діяльності. Це зумовлює необхідність формулювання теоретичних засад самостійної діяльності студентів у контексті діяльнісного підходу, зокрема: координація зусиль викладачів різних дисциплін; практична спрямованість самостійної діяльності; реалізація самостійної функції навчальної діяльності, незалежно від типу навчального закладу; розширення потенційних можливостей розвитку студента; інтеграція навчальної інформації; формування здатності студентів застосовувати самостійно здобуті знання у професійній діяльності; формування професійних знань та вмінь, пов'язаних із використанням мисленнєвого апарату; характер і тип самостійної роботи залежать від того, в яких умовах відбувається процес самостійної діяльності; розробка варіативних підходів, залежно від спеціалізації майбутніх фахівців і забезпечення професійної спрямованості навчання.

Запропонована нами модель відтворює відповідний взаємозв'язок структурних складових організації самостійної навчальної діяльності: системно-блокову побудову змісту самостійної навчальної діяльності, послуговуючись індивідуалізацією й професіоналізацією, що передбачає широке застосування міжпредметних зв'язків, урахування специфіки тих чи інших предмету, блоку предметів; виконання відповідного підходу у створенні самостійної навчальної діяльності; систему інтерактивного взаємозв'язку педагога зі студентами; відповідно розроблені засоби педагогічного сприяння самостійній навчальній діяльності студентів (спецкурси, семінари-практикуми, консультації, методичні вказівки). Для самостійної діяльності студентів мають бути створені відповідні умови: робоче місце, оснащене й доступно облаштоване за різними напрямками самостійної навчальної діяльності (навчальний кабінет, лабораторія, читальний зал, виробнича практика. Самостійну навчальну діяльність студентів обліковує,

оцінює й ураховує викладач під час заліку або іспиту. Вона позначається на загальній оцінці знань студента з конкретного предмета, і це підстава для оцінки сформованості фахово важливих рис майбутнього педагога.

Обґрунтовано, що концепції розвитку самостійної діяльності студентів на засадах інтегративного та компетентнісного підходів передбачають, що технології самостійної діяльності поділяємо на модулі особистісних і діяльнісних технологій. При використанні особистісно орієнтованих технологій головною метою навчання є розвиток студента як особистості, формування у нього потреби у самоосвіті та самовизначенні у навчальних і життєвих ситуаціях, усвідомлення особистої відповідальності за результат навчання. Знання, вміння і навички студента у цьому випадку розглядаються не як мета навчання, а як засіб розвитку особистості.

Виявлено, що розвиток креативності студентів в процесі самостійної діяльності студентів у контексті системного підходу визначає, що досвід самостійної діяльності розглядають як інтегративну якість особистості, що формується у майбутніх спеціалістів і закріплюється у в процесі професійної діяльності та характеризується здатність самостійно працювати на дорученій ділянці, проявляти при цьому волю зусилля, наполегливість, прагнення до досягнення поставлених завдань, ініціативність, організованість, культуру праці. Цей досвід містить окремі компоненти самостійної діяльності студентів, зокрема когнітивний, аксіологічний, праксеологічний тощо.

Розглядається досвід самостійної діяльності студентів як інтегративна якість особистості, що формується у майбутніх спеціалістів і закріплюється у в процесі професійної діяльності та характеризується здатність самостійно працювати на дорученій ділянці, проявляти при цьому волю зусилля, наполегливість, прагнення до досягнення поставлених завдань, ініціативність, організованість, культуру праці тощо. Самостійна діяльність студентів в умовах креативно особистісного підходу виступає як засіб формування самостійної особистості. Основу професійної особистості фахівця формує система інтегрованих знань, умінь та цінностей, де важливе місце займає розвиток творчої самостійності, що проявляється в результатах самостійної діяльності. Організація активного формування творчого мислення виступає як умова успішної інтеграції за змістом і методами навчання, а найважливішою метою навчального процесу є навчання мисленню, перехід до усвідомленого оволодіння і володіння розумовими прийомами і операціями. Це сприяє удосконаленню структури освітнього потенціалу фахівців і якісно новому рівню вимог щодо його використання.

У шостому розділі – «Інноваційний потенціал історичного досвіду розвитку теорії самостійної діяльності студентів наприкінці ХХ – початку ХХІ століття» – висвітлено основні напрями, форми та методи самостійної діяльності студентів; викладено можливості самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти з використанням нових інформаційних технологій та змішаного навчання; визначено роль інтерактивного навчання та дистанційних форм самостійної діяльності студентів в умовах пандемії; обґрунтовано модифікації використання історичного досвіду для структури самостійної діяльності студентів закладів

вищої освіти в процесі вивчення різних дисциплін.

Визначено, що самостійну освітню діяльність в умовах закладу вищої освіти треба організовувати так, аби досягнення певної мети й реалізація прагнень на всіх навчальних стадіях спонукали й стимулювали висувати нові цілі й нові прагнення, тісно пов'язані з майбутньою фаховою практикою; студента належить налаштовувати психологічно до такої діяльності з перших днів навчання у вищій школі.

Підтверджено, що педагоги під час аудиторних й консультативних занять, спрямованих допомогти й активізувати самостійну навчальну діяльність, мають наголошувати власне на позитивних здобутках студентів, досягнутих упродовж попередньої самостійної навчальної діяльності. Цим прийомом виконується кілька важливих функцій: стимулювання організації самостійної навчальної діяльності, підвищення рівня самооцінки студента, сприяння його самоактуалізації й налаштування на самовдосконалення через самоосвіту.

Обґрунтовано, що самостійну діяльність студентів за вивчення предметів навчального плану із застосуванням інформаційних технологій варто вибудовувати як єдину систему: застосування освітніх сайтів; праця з електронними виданнями; виконання персональних завдань, використовуючи ІКТ; поточна атестація завдяки електронному тестуванню як один із засобів організації контролю за самостійною роботою студентів, позаяк її виносять на підсумковий контроль поряд із навчальним матеріалом. Модель контролю за самостійною роботою студентів полягає у перевірці конспектів, рефератів, виконаних задач, розрахунків, графічних вправ, самостійних завдань; відповідей на контрольні чи тестові запитання. Окрім того, що студенти повинні самостійно засвоювати знання, вони ще й мають опанувати методи аналізу, синтезу, узагальнення матеріалу. Важливо для фахової освіти – навички студента опановувати фахові терміни, оперувати відповідними термінами, аргументовано висловлюватися, розбирати факти, вміти дискутувати. Відтак неабияке значення відводиться самостійній роботі з додатковими джерелами (глосарії, енциклопедії, словники, бази даних), що дає змогу зіставляти матеріал, узагальнювати, порівнювати, аналізувати, класифікувати. Ще однією важливою проблемою для студентів є обрання потрібної, змістовно ціннісної інформації в межах тієї чи іншої навчальної програми.

Висвітлено, що сутність організації самостійної навчальної діяльності за технологією комбінованого навчання полягає в попередньому переданні навчального матеріалу студенту для індивідуального опрацювання в електронному вигляді в обраному ним форматі: текст, аудіо, відео, графіка, презентація, анімація, веб-ресурс тощо) завдяки мережним, гіпертекстовим, дистанційним, інформаційно-комунікаційним технологіям тощо. Далі процеси закріплення, контролю й коригування засвоєних знань тривають в аудиторії, під прямим керівництвом викладача, або за опосередкованим із застосуванням новітніх ТЗН, передусім інформаційно-комунікаційних.

Сформульовано концептуальні засади суспільно-гуманітарної підготовки майбутніх фахівців в процесі самостійної діяльності: цілеспрямоване формування

пізнавальних інтересів майбутніх фахівців цивільного захисту; удосконалення змісту суспільно-гуманітарної майбутніх фахівців цивільного захисту; конкретизація закладених в основу змісту підготовки фахівців принципів (системності, науковості, діяльності, гуманізації, самостійності тощо); застосування відповідних технологій навчання і засобів, зокрема, використання проектної технології та проблемного навчання, модульних технологій; використання особистісно-орієнтованого підходу до суспільно-гуманітарної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту як засіб формування професійних компетентностей майбутніх фахівців; використання інформаційних технологій у навчальному процесі, які мають суттєвий вплив на систему засобів навчання; визначення дидактичних цілей, навчання в контексті суспільно-гуманітарної діяльності майбутніх фахівців, обґрунтовану структурованість навчального матеріалу, обґрунтованість методичних прийомів на всіх етапах навчання.

Визначено *можливості* використання історичного досвіду самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти у сучасній вітчизняній освіті (самостійна діяльність з використанням нових інформаційних технологій та змішаного навчання, використання історично виправданих форм та методів самостійної діяльності студентів, інтерактивне навчання та дистанційні форми самостійної діяльності студентів в умовах пандемії, використання досвіду самостійної дослідницької діяльності, модифікація змісту та структури самостійної діяльності студентів в процесі вивченні різних дисциплін, самостійна діяльність студентів у системі загальної психолого-педагогічної підготовки тощо). Інноваційні технології освіти передбачають збільшення зацікавленості навчанням, привчання студента працювати індивідуально, набувати компетентності й мобільності, пристосовуватися до запитів нинішнього суспільства.

Вагоме значення для організації самостійної роботи студентів належить інформаційним технологіям, позаяк останні відкривають доступ до самоосвіти, нетипового накопичення знань через джерела ІКТ, розширюють перспективи для творчості, особливого підходу під час вирішення виробничих ситуацій, слугують не лише засобами навчання, а й якісно новими технологіями в підготовці конкурентно спроможних спеціалістів, у переході від первинного до вищого ступенів самостійності.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено історико-педагогічний аналіз розвитку педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти для обґрунтування теоретичних засад її розвитку, основних напрямів творчого використання ідей самостійної діяльності студентів, узагальненні практики реалізації у закладах системи вищої освіти України кінця XX – початку XXI ст. За результатами дослідження визначено нові можливості використання історичного досвіду розвитку теорії самостійної діяльності студентів наприкінці XX – початку XXI ст., що дало змогу сформулювати такі **висновки**:

1. Висвітлено вплив реформ у галузі вищої освіти на статус самостійної

діяльності студентів, розробку педагогічних теорій самостійної діяльності студентів, формування їх професійних якостей у процесі самостійної діяльності, а також розвиток методологічних, теоретичних та методичних аспектів самостійної діяльності студентів у їх історичному розвитку. За умов посилення інформатизації освіти та функціонування Інтернету на зламі ХХ–ХХІ ст. наявні якісні зміни, що вимагають актуалізації абсолютно інших підходів до самостійної діяльності. В основу формування тієї чи іншої парадигми педагогіки покладено певні наукові підходи, технології, які відображають історичні, національні, культурні, соціальні, економічні, науково-технічні, гуманітарні та інші тенденції розвитку суспільства. Відповідно, основні етапи розвитку теорії самостійної діяльності студентів закладу вищої освіти у контексті зміни освітніх парадигм поділяємо на три основні та два допоміжні. У рамках трьох основних відстежуємо відповідність самостійної діяльності студентів тенденціям розвитку української педагогіки кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Досліджено динаміку наукових досліджень самостійної діяльності студентів у системі сучасних педагогічних наук та динаміку формування педагогічної теорії самостійної діяльності студентів у закладах системи вищої освіти в суверенній Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Цікавим є зростання інтересу дослідників до проблеми самостійності у навчанні на початку двохтисячних, який стійко протримався ціле десятиліття. Надалі спостерігається падіння кількості досліджень з даної тематики, однак можна зробити висновок, що класичне поняття «самостійна робота» щораз частіше переходить у дослідження самостійної діяльності.

Проаналізовано педагогічну теорію самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти в суверенній Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. на основі визначених сучасною наукою галузей педагогіки з урахуванням особливостей її розвитку на кожному із виокремлених етапів. У контексті педагогічної праксеології самостійна діяльність студента становить систему дій, операцій, які спрямовані чітко на досягнення мети, оскільки лише в процесі самостійної діяльності виробляються міцні, раціональні знання, які ведуть до успішних дій. У контексті постнекласичної педагогіки самостійна діяльність розглядається як педагогічна імпровізація, ігрова і рольова діяльність. Самостійну діяльність у контексті кібернетичної педагогіки розглянуто з позиції самоуправління системами. Енергоінформаційна педагогіка акцентує увагу на енергетичних можливостях людини. Характерні особливості має самостійна діяльність студента і у таких науково-педагогічних дисциплінах, як педагогіка розумного балансу, педагогіка успіху, електронна, креативна педагогіка тощо.

2. Запропоновано авторську періодизацію розвитку теорії і практики самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України другої половини ХХ – початку ХХІ ст., яка пов'язана з державними документами щодо комп'ютеризації та розвитку засобів навчання. Перший період – 1991–1996 рр. – адаптивний (практично ще відбувається навчання за радянською системою). Другий період – 1997–2003 рр., упродовж якого поширюються нові засоби розмноження інформації (ксерокс, сканери) та починаються дискусії у педагогіці

про роль викладача не як джерела інформації, а як порадника і консультанта. Третій період (упродовж 2004–2013 рр.) визначається стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, більшість студентів та викладачів переходять на електронні засоби навчання, проблема добування інформації замінюється на проблему вироблення уміння розібратися у величезній кількості інформації у електронних мережах. Четвертий період – із 2014 р. і дотепер, коли процеси інформатизації суттєво наростають, у минуле відходять чимало звичних форм самостійної роботи, передусім надзвичайно розширюється сам перелік способів самостійної діяльності студента.

3. Виявлено особливості самостійної діяльності студентів у роботі магістрантів та аспірантів, а також у процесі дослідницької діяльності. Відповідно до здійсненого аналізу, структуру самостійної роботи належить розглядати як структуру специфічної навчальної форми, не ототожнюючи зі структурою діяльності засвоєння знань, що зазвичай спостерігаємо в дидактиці, позаяк самостійна робота – не самостійна діяльність студентів у здобутті навчальних знань, а особлива система умов навчання, організованих викладачем, а отже, аспект його діяльності. Отож, терміни «самостійна робота» й «самостійна навчальна діяльність» таки нетотожні, позаяк самостійна робота – основна форма організації. Встановлено, що самостійна навчальна діяльність – багатовимірний системний об'єкт, сутність якого утворює система пов'язаних між собою структур і функціональних складових щодо специфіки індивідуального й колективного видів самостійної пізнавальної діяльності студентів, якими передбачено опанування встановленого обсягу навчальної інформації. Сутність самостійної навчальної діяльності дослідники визначають із різних поглядів, що, ґрунтуючись на системному розуміння такого феномена, виходять із психологічної побудови діяльності й засобів її керування. Найважливіший у самостійній діяльності аспект, який часто перебуває поза увагою дослідників. Досліджуючи теорію самостійної діяльності, розглядають її вид, тип, можливості. Однак, на нашу думку, давно назріла потреба в класифікації і типології самостійної діяльності студента за галузями. У цьому варіанті можливі декілька класифікацій. Перша, найкрупніша, містить такі великі блоки, як: гуманітарні науки, природничі науки. Власне тип і вид діяльності можуть бути схожими, але змісти для різних видів діяльності – дуже різними. Для цього, наприклад, достатньо порівняти самостійну діяльність майбутнього лікаря і дизайнера, тобто види діяльності, проекти будуть надзвичайно відрізнятися. Тому доцільно, здійснивши таку класифікацію (це не тема дослідження, але ми в інших працях звертаємося до цієї теми), на основі класифікації професій (ідеться про крупні блоки професій) розподілити основні способи, засоби і особливості самостійної діяльності в цих галузях.

4. Узагальнено педагогічні закономірності у контексті розвитку самостійної діяльності студента в досліджуваній період: вплив рівня сформованості самостійної діяльності учня на студента; взаємодія емпіричного й теоретичного, що є джерелом розвитку самостійної діяльності студента; поява цілковито нових джерел добування інформації для самостійної діяльності (інформаційно-комунікаційні технології, впровадження комп'ютерів у навчальний процес і

якісно нові способи самостійної діяльності студентів, зумовлені цими змінами); необхідність акцентування у самостійній діяльності студентів не так на накопиченні та пошуку інформації, як на формуванні вмінь працювати з цією інформацією, перетворювати її у власні знання, виробляти необхідні вміння; розвиток самостійної діяльності студента має супроводжуватися інтеграцією й диференціацією її змісту, форм, методів та засобів реалізації тощо. Ця система співвідноситься й визначається основними положеннями власне самостійної навчальної діяльності, які, натомість, виходять із потреби інтегративно системно впливати на процеси самостійної діяльності студентів. Самостійна діяльність студентів за своєю суттю передбачає формування у них довготривалої системи самостійно вироблених знань і вмінь, які забезпечують здатність студента ефективно використовувати їх у професійній діяльності. З цього випливають усі інші її функції, можливості тощо. Водночас, ця діяльність, як явище, є лише зовнішнім виявом сутності оптимізації, формою її прояву в реальному навчальному процесі.

5. Виокремлено концептуальні підходи до розвитку теорії самостійної діяльності студентів на засадах провідних методологічних підходів, необхідність неперервності розвитку самостійної діяльності студентів та її моделювання як засобу освітнього прогнозування. Найефективніше самостійна навчальна діяльність здійснюється за умови забезпечення особистісно орієнтовного підходу, яким передбачено організацію освітнього процесу, враховуючи індивідуальність студентів для їхнього всебічного розвитку. У закладі вищої освіти, де безліч студентів у групі та чимала завантаженість викладача, особистісно-орієнтовного підходу досягають через диференціацію навчання.

Визначено теоретичні засади самостійної роботи студентів у контексті діяльнісного підходу, зокрема: координація зусиль викладачів різних дисциплін; практична спрямованість самостійної діяльності; реалізація самостійної функції навчальної діяльності, незалежно від типу навчального закладу; розширення потенційних можливостей розвитку студента; інтеграція навчальної інформації; формування здатності студентів застосовувати самостійно здобуті знання у професійній діяльності та ін.

Сформульовано концептуальні засади самостійної діяльності студентів на основі компетентнісного підходу: виділення етапів самостійної роботи студентів згідно логіки формування професійної компетентності; виявлення залежності рівня професійної компетентності майбутніх фахівців у процесі виконання самостійної роботи; забезпечення системності професійної підготовки у процесі самостійної роботи на основі компетентнісного підходу; формування наукового світогляду студентів та їх розумове виховання, що націлює на творчий підхід до використання самостійно отриманих знань; забезпечення наступності знань студентів у процесі самостійної роботи; прогностично-мотиваційне спрямування самостійної діяльності студентів на основі компетентнісного підходу; диференційований підхід до змісту самостійної діяльності студентів у процесі освоєння професійно значущих знань і вмінь, зокрема відбір обдарованих студентів, які мають бажання та здібності засвоювати знання на більш глибокому

рівні. Розвиток креативності студентів в процесі самостійної діяльності студентів у контексті системного підходу визначено як систему розроблення самостійної навчальної діяльності студентів ми подали як структуровану, інтегровану сукупність пов'язаних між собою складових. Отож, це педагогічна модель із рівнем упровадження процесів самостійної діяльності студентів (самоактуалізація, самонавчання, самоконтроль, самооцінка, самоуправління, самоорганізація), що відповідає кінцевій меті організації самостійної навчальної діяльності; дидактична система побудови самостійної навчальної діяльності студентів закладів вищої педагогічної освіти передбаченими формами, методами й засобами її організації; ряд педагогічних умов, завдяки яким зростають результативність та ефективність функціонування моделі; методичне забезпечення самостійної навчальної діяльності й засоби підтримування студентів; системно-блокова структура суті самостійної навчальної діяльності на базі індивідуалізації й фаховості, з максимальним послуговуванням міжпредметними зв'язками, врахуванням специфіки конкретних дисципліни чи блоку дисциплін; організована сукупність навчальних завдань для належного здійснення відповідної діяльності; механізми впровадження інтерактивного суб'єкт-суб'єктного взаємозв'язку викладача зі студентами.

6. Визначено можливості використання історичного досвіду самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України у сучасній вітчизняній освіті (самостійна діяльність з використанням нових інформаційних технологій та змішаного навчання, використання історично виправданих форм та методів самостійної діяльності студентів, інтерактивне навчання та дистанційні форми, використання історико-педагогічного досвіду, модифікація змісту та структури самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України).

Інноваційні технології освіти передбачають збільшення зацікавленості навчанням, привчання студента працювати індивідуально, набувати компетентності й мобільності, пристосовуватися до запитів нинішнього суспільства. Вагоме значення для організації самостійної роботи студентів належить інформаційним технологіям, позаяк останні відкривають доступ до самоосвіти, нетипового накопичення знань через джерела ІКТ, розширюють перспективи для творчості, особливого підходу під час вирішення виробничих ситуацій, слугують не лише засобами навчання, а й якісно новими технологіями в підготовці конкурентоспроможних спеціалістів, у переході від первинного до вищого ступенів самостійності.

Завдяки введенню комп'ютерних дидактичних засобів до системи організації самостійної навчальної діяльності студентів можливі: забезпечення й контроль індивідуального ритму навчальної діяльності студента; обрання рівня такої діяльності й індивідуального переходу від вищого ступеня складності навчальних завдань до легшого, й навпаки; візуалізація вкрай формалізованого й абстрактного матеріалу; інтенсифікація й раціоналізація часу, необхідного за звичного навчання, на демонстраційні моменти, пошук інформації тощо; індивідуалізація навчального процесу з використанням індивідуальної методики для кожного студента, що дає змогу враховувати його особливості, поліпшувати якість

засвоєння необхідних знань і вмінь.

Серед пріоритетних напрямів виділена проблема організації самостійної роботи студентів в умовах нових педагогічних технологій, зокрема особистісно орієнтованого навчання. При традиційній системі навчання самостійна робота студентів спрямована переважно на засвоєння знань, умінь і навичок, а розвиток особистості та її самостійності здебільшого ставиться як другорядна мета. Система вищої освіти покликана вирішувати завдання, спрямовані на формування навичок самостійної творчої роботи. Іде активний пошук таких форм організації навчальної діяльності, які б найкращим чином сприяли розвитку самостійного мислення, творчого, зацікавленого ставлення до процесу пізнання. В умовах гуманізації навчального процесу у вищій школі зростає роль самостійної роботи студентів, освіта передбачає обов'язкове оволодіння прийомами самостійного набуття знань і наступного творчого використання.

Проведене дослідження з проблем розвитку педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України (кінець XX – початок XXI ст.) створює можливості для подальших науково-педагогічних досліджень, для організації дистанційної курсової перепідготовки викладачів, дослідження ефективності самостійної діяльності в залежності від обраної стратегії та технології навчання, самостійної діяльності студентів у системі загальнопедагогічної підготовки в умовах заочної і дистанційної форм навчання та у закладах вищої освіти різних типів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Цюприк А. Я. Розвиток педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України (кінець XX – початок XXI століття): [моногр.]. Львів: СПОЛОМ, 2020. 478 с.
2. Цюприк А. Я. Основи методики викладання у вищій школі: навч. посіб. Львів: Сполом, 2015. 168 с.
3. Цюприк А. Я. Умови організації самостійної роботи студентів на основі діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Вінниця: ДОВ Вінниця, 2008. Вип. 17. С. 243–251.
4. Цюприк А. Я. Психолого-педагогічні засади управлінського підходу до самостійної роботи студентів у ВНЗ. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2009. № 6. С. 191–196.
5. Мачинська Н. І., Цюприк А. Я. Педагогічна освіта магістрантів вищих навчальних закладів непедагогічного профілю російської федерації: теоретичний аналіз. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*: зб. наук. праць. 2012. № 6, ч. 2. С. 72–79.
6. Цюприк А. Я. Проблема самостійної діяльності студентів у контексті компетентнісного підходу. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* :

зб. наук. праць. Київ-Вінниця: Планер, 2012. Вип. 33. С. 539–543.

7. Козловська І. М., Цюприк А. Я. Інноваційні методики в контексті інтегративного навчання: теоретико-методологічний аспект. *Нові технології навчання*: наук.-метод. зб. Київ, 2013. Вип. 79. С. 30–35.

8. Козловська І. М., Цюприк А. Я. Структурування інформації та взаємодії знань у сучасній дидактиці: теоретичний аспект. *Вісник Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2013. № 8. С. 239–244.

9. Цюприк А. Я. Особливості технологій групової самостійної роботи студентів у ВНЗ. *Педагогіка і психологія професійної освіти*: наук.-метод. журн. 2013. № 2. С. 90–98.

10. Цюприк А. Я. Концептуальні засади суспільно-гуманітарної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту в процесі самостійної роботи. *Вісник Черкаського університету*. 2014. Вип. 23 (316). С. 131–136. (Сер.: Педагогічні науки).

11. Цюприк А. Я. Самооцінка у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2014. Вип. 39. С. 458–462.

12. Козловський Ю. М., Цюприк А. Я. Сутність та особливості самостійної наукової роботи аспірантів в умовах вищого навчального закладу. *Педагогічний альманах*: зб. наук. праць. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. Вип. 28. С. 86–91.

13. Якимович Т. Д., Цюприк А. Я. Розвиток творчої самостійності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2015. Вип. 8. С. 58–63.

14. Цюприк А. Я. Провідні функції самостійної діяльності студентів ВНЗ у контексті зміни освітніх парадигм. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. праць. Запоріжжя: КПУ, 2016. Вип. 51 (104). С. 541–550.

15. Цюприк А. Я. Креативно-особистісний підхід до самостійної діяльності студентів вищих навчальних закладів. *Педагогічний альманах*: зб. наук. праць. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2017. Вип. 33. С. 223 – 229.

16. Цюприк А. Я. Професійне спрямування самостійної роботи магістрів у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін. *Життєдіяльність та життєтворчість особистості в особливих умовах*: [кол. моногр.]. Львів: вид-во ЛДУБЖД, 2017. С. 467–487.

17. Цюприк А. Я. Теоретичні засади самостійної роботи студентів у контексті діяльнісного підходу. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: зб. наук. праць. Київ-Вінниця: ФОП Тарнашинський О. В., 2017. Вип. 48. С. 184–187.

18. Цюприк А. Я. Динаміка розвитку досліджень проблеми самостійної діяльності студентів в Україні наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*:

зб. наук. праць. Запоріжжя: КПУ, 2019. Вип. 66, т. 1. С. 24–29.

19. Цюприк А. Я. Закономірності розвитку самостійної діяльності студентів наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття. *Інноваційна педагогіка*: наук. журн. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Вип. 18, т. 1. С. 52–55.

20. Цюприк А. Я. Проблема самостійної діяльності студентів у системі педагогічних наук. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*: зб. наук. праць. Сер. 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. Київ: вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 70. С. 270–274.

21. Цюприк А. Я. Філософсько-наукові передумови оптимізації самостійної діяльності студентів у закладах вищої освіти України. *Педагогічний альманах*: зб. наук. праць. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2019. Вип. 44. С. 180–185.

22. Цюприк А. Я. Вплив освітніх реформ на організацію самостійної діяльності студентів. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2020. VIII (92), Issue: 228, May. P. 50–53.

23. Цюприк А. Я. Розвиток педагогічних підходів до самостійної діяльності студентів у закладах вищої освіти України наприкінці ХХ – початку ХХІ століття. *Jurnalul Umanitar Modern*. 2020. Vol. 3, № 3 (5). Pedagogical sciences. P. 9–13.

24. Цюприк А. Я., Козловська І. М. Закономірності розвитку інтегративних процесів та самостійної діяльності студентів у контексті сучасної теоретичної та експериментальної дидактики. *Балканско научно обзрение*. 2020. Т. 4, № 3 (9). С. 13–17.

25. Цюприк А. Я. Ефективність самостійної діяльності студентів у вивченні психолого-педагогічних дисциплін (на матеріалах історичного досвіду кінця ХХ – початку ХХІ століття). *Научен вектор на Балканите*. 2020. Т. 4, № 1(7). С. 58–62.

26. Цюприк А. Я. Проблема періодизації розвитку самостійної діяльності студентів кінця ХХ – початку ХХІ століття. *Інноваційна педагогіка*: наук. журн. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 22, т. 3. С. 28–32.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

27. Цюприк А. Я. Організація самостійної роботи на основі особистісно орієнтованого підходу. *Ціннісні орієнтації фахівця у контексті професійної підготовки: міждисциплінарний аспект*: зб.наук. праць. Львів, 2011. С. 88.

28. Цюприк А. Я. Принципи навчання суспільних дисциплін з позицій системного підходу. *Особистість в екстремальних умовах*: зб. матеріалів тез IV наук.-практ. конф. (Львів, 29 квіт. 2011 р.). Львів: ЛДУ БЖД, 2011. С. 183–185.

29. Рузьяк Т. І., Цюприк А. Я., Особливості формування професійної культури учнів вищих професійних училищ сфери обслуговування. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: матеріали третьої міжнар. наук.-практ. конф.: [у 2 ч.]. Львів: ЛДУ БЖД, 2012. Ч. 1. С. 203–206.

30. Цюприк А. Я. Гуманітарний компонент вищої професійної освіти. *Гуманітарні аспекти формування особистості*: зб. статей VI всеукр. наук. конф. (Львів, 27 квіт. 2012 р.). Львів: ЛДУ БЖД, 2012. С. 38–44.

31. Цюприк А. Я. Особливості викладання психолого-педагогічних дисциплін, пов'язані з їх сутністю та змістом. *Особистість в екстремальних умовах*: зб. тез V наук.-практ. конф. Львів: ЛДУ БЖД, 2012. С. 227–229.

32. Козловська І. М., Цюприк А. Я. Взаємодія знань з природничих та суспільних дисциплін у системі інтегративно-предметного навчання. *Особистість в екстремальних умовах*: зб. статей VI всеукр. наук.-практ. конф.: [у 2 ч.]. Львів: ЛДУ БЖД, 2013. Ч. 1. С. 25–27.

33. Цюприк А. Я. Сучасні технології самостійної роботи студентів. Розвиток професійно-технічної освіти на регіональному рівні: проблеми, рішення, перспективи: XII Педагогічні читання пам'яті В. П. Жука у Львові, 27 листопада 2013 р.: тези доп. Львів: Сполом, 2013. С. 123–125.

34. Козловський Ю. М., Цюприк А. Я. Особливості самостійної роботи аспірантів в умовах вищого навчального закладу. *Особистість в екстремальних умовах*: зб. статей VII всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 20 трав. 2015 р.). Львів: ЛДУ БЖД, 2015. С. 230–233.

35. Цюприк А. Я. Формування психологічної готовності у процесі професійної підготовки рятувальників. *Інформаційно-психологічний супровід виконання завдань в екстремальних умовах*: матеріали всеукр. наук.-практ. круглого столу, 24-26.11. 2016. С. 36–38.

36. Цюприк А. Я. Актуалізація самостійної діяльності студентів ВНЗ у контексті компетентнісного підходу. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика*: матеріали II міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11 квіт. 2017 р.). Харків: «Стиль-Издат», 2017. С. 204–207.

37. Цюприк А. Я. Управлінський підхід до самостійної діяльності студентів вищих навчальних закладів. *Філософсько-психологічні аспекти духовності в економіці та управлінні*: зб. тез III всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 19 квітня 2017 р. Львів: Сполом, 2017. С. 279–281.

38. Цюприк А. Я., Олексюк Ю. І. Розвиток особистісних умінь і навичок у процесі самостійної навчальної діяльності. *Особистість в екстремальних умовах*: матеріали VIII всеукр. наук.-практ. конф. Львів, 2017. С. 158–159.

39. Цюприк А. Я., Федорович С. І. Професійно важливі якості в моделі особистості майбутніх психологів. *Особистість в екстремальних умовах*: матеріали VIII всеукр. наук.-практ. конф. Львів, 2017. С. 163–165.

40. Сурмач О. І., Цюприк А. Я. Формування інтелектуальної культури майбутніх фахівців у контексті сучасних освітніх тенденцій. *Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців у контексті сучасних освітніх реформ*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 06–07 груд. 2018 р.). Львів, 2018. С. 427–430.

41. Цюприк А. Я. Формування психологічної компетенції у підготовці соціальних працівників. *Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 24–25 трав. 2018 р.). Львів: Сполом, 2018. С. 243–247.

42. Цюприк А. Я., Самсон Ю. В. Мотивація досягнення успіху у юнацькому

віці. *Проблеми та перспективи розвитку системи безпеки життєдіяльності*: зб. наук. праць XIII міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених, курсантів та студентів. Львів: ЛДУ БЖД, 2018. С. 407–409.

43. Цюприк А. Я., Федорович С. І. Формування психологічної готовності студентів до професійної діяльності в процесі підготовки фахівців у ВНЗ. *Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів*: матеріали I всеукр. наук.-практ. конф. (Кривий Ріг, 15 лютого 2018 р.). Кривий Ріг, 2018. С. 427–430.

44. Цюприк А. Я. Психолого-педагогічні особливості пізнавальної активності студентів. *Особистість в екстремальних умовах*: матеріали IX всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 17 трав. 2019 р.). Львів, 2019. С. 89–91.

45. Цюприк А. Я. Роль і місце самостійної діяльності студентів у педагогічній теорії. *Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики*: зб. наук. робіт учасників міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 20–21 груд. 2019 р.). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2019. С. 89–92.

46. Цюприк А. Я., Тимінська С. М. Комуникативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. *Особистість в екстремальних умовах*: матеріали IX всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 17 трав. 2019 р.). Львів, 2019. С. 60–61.

47. Цюприк А. Я. Оптимізація професійної освіти у вищій школі. *Психолого-педагогічні проблеми соціалізації особистості в сучасних умовах*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 31 січня – 1 лютого 2020 р.). Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2019. С. 35–37.

48. Цюприк А. Я. Оптимізація самостійної освіти студентів ЗВО. *Сучасні тенденції та фактори розвитку педагогічних та психологічних наук*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 31 січня – 1 лютого 2020 р.). Київ: ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2020. Ч. 1. С. 17–20.

49. Цюприк А. Я. Особливості оптимізації самостійної освіти студентів у закладах вищої освіти України. *Теорія контрольності та актуальні проблеми сучасної психології*: матеріали наук. читань, присвяч. 115-й річниці від дня народження Ярослава Івановича Цурковського – відомого українського вченого-психолога, громадського діяча (Львів, 20 лютого 2020 р.). Львів, 2020. С. 109–111.

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

50. Цюприк А. Я., Мороховский В. П., Якимович О. Н. Особенности организации самостоятельной работы во время изучения общественных дисциплин. *Организация самостоятельной работы студентов на факультете ВУЗа*: материалы междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 16–17 ноября 2006 г.). Минск, 2006. С. 138–144.

51. Цюприк А. Я. Особливості діяльнісного підходу: сутність самостійної роботи. *Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: зб. наук. праць. Львів: ЛДУБЖД, 2009. Вип. 2, ч. 2. С. 150–154.

52. Цюприк А. Я. Методичні засади самостійної роботи студентів під час вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін. *Інноваційний інформаційний простір в освітній і науковій діяльності: проблеми становлення, особливості організації, ефективність та перспективи розвитку*: зб. наук. статей міжнар. наук.-практ. конф. (Кошіце, 19–21 лист. 2014 р.). Кошіце, 2015. С. 40–43.

53. Цюприк А. Я. Педагогічний потенціал самостійної роботи студентів ВНЗ в процесі вивчення гуманітарних дисциплін. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: зб. наук. праць. Львів: ЛДУ БЖД, 2015. Ч. 2. С. 162–166.

54. Цюприк А. Я. Етапи розвитку самостійної діяльності студентів ВНЗ України кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: зб. наук. праць. Львів: ЛДУ БЖД, 2017. Вип. 5. С. 354–357.

АНОТАЦІЇ

Цюприк А. Я. Розвиток педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України (кінець ХХ – початок ХХІ століття). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, 2021.

У дисертаційному дослідженні висвітлено формування педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. та динаміку наукових розвідок самостійної діяльності у досліджуваний період, розвиток методологічних, теоретичних та загальнометодичних аспектів самостійної діяльності студентів у історико-педагогічному контексті, вплив реформ на функції та розробку педагогічної теорії самостійної діяльності. Запропоновано авторську періодизацію розвитку педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Узагальнено зміст еволюційних змін феномену «самостійна діяльність студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.» у історико-педагогічному контексті. Виокремлено концептуальні підходи самостійної діяльності студентів та її моделювання як засобу освітнього прогнозування. Визначено можливості використання здобутків педагогічної теорії самостійної діяльності студентів закладів вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: самостійна діяльність, самостійна діяльність студентів, педагогічна теорія самостійної діяльності студентів, функції самостійної діяльності студентів, форми та методи самостійної діяльності, засоби самостійної діяльності, заклади вищої освіти України наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття.

Цюпрук А. Я. Развитие педагогической теории самостоятельной деятельности студентов заведений высшего образования Украины (конец XX – начало XXI века). – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики». – Хмельницкая гуманитарно-педагогическая академия МОН Украины, 2021.

В диссертационном исследовании представлены процесс формирования педагогической теории самостоятельной деятельности студентов заведений высшего образования Украины в конце XX – в начале XXI века. и динамика научных исследований самостоятельной деятельности в период исследования, развитие методологических, теоретических и общеметодических аспектов самостоятельной деятельности студентов в историко-педагогическом контексте, влияние реформ на функции и разработку педагогической теории самостоятельной деятельности. Предложено авторскую периодизацию развития педагогической теории самостоятельной деятельности студентов заведений высшего образования Украины в конце XX – в начале XXI века. Обобщено содержание эволюционных изменений феномена «самостоятельная деятельность студентов заведений высшего образования Украины в конце XX – в начале XXI века» в историко-педагогическом контексте. Выделены концептуальные подходы самостоятельной деятельности студентов и ее моделирование как средство образовательного прогнозирования. Определены возможности использования достижений педагогической теории самостоятельной деятельности студентов заведений высшего образования Украины в конце XX – в начале XXI века в условиях современных вызовов.

Ключевые слова: самостоятельная деятельность, самостоятельная деятельность студентов, педагогическая теория самостоятельной деятельности студентов, функции самостоятельной деятельности студентов, формы и методы самостоятельной деятельности, средства самостоятельной деятельности, заведения высшего образования Украины конца XX –начала XXI столетия.

Tsiupryk A. Ya. The Development of Pedagogical Theory of Independent Activity of Students of Higher Education Institutions of Ukraine (the End of the XXth – the Beginning of the XXIst Century). – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.01 «General Pedagogy and History of Pedagogy». – Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2021.

The dissertation research highlights the impact of the reforms in higher education on the status of students' independent activity, development of pedagogical theories of students' independent activity, formation of their professional qualities as well as the development of methodological, theoretical and methodological aspects of students' independent activity.

The author offers his periodization of the development of the theory and practice of

independent activity of students of higher education institutions of Ukraine at the end of the XXth – the beginning of the XXIst century, which is connected with the state documents on computerization and development of teaching aids. The first period – 1991–1996 – is adaptive (there is still almost no training under the Soviet system). The second period is 1997–2003, during which new means of reproduction of information spread and there begin the discussions in pedagogy about the role of the teacher not only as a source of information, but also as a mentor and a consultant. The third period (during 2004–2013) is determined by the rapid development of information and communication technologies, most students and teachers switch to e-learning, the problem of obtaining information is replaced with the problem of developing the ability to understand a huge amount of information in electronic networks. The fourth period – from 2014 until now, when the processes of informatization are growing significantly, many familiar forms of independent work is a thing of the past, first of all, the list of ways of independent student activity is extremely expanding.

The dynamics of scientific research of students' independent activity of higher education institutions of Ukraine in the system of modern pedagogical sciences has been investigated. It is established that independent educational activity is a multidimensional system object, the essence of which is a system of interconnected structures and functional components regarding the specifics of individual and collective types of independent cognitive activity of students, which provide mastery of the established amount of educational information. The pedagogical regularities in the context of development of independent activity of the student of higher education institutions of Ukraine at the end of the XXth – the beginning of the XXIst century are generalized: the influence of a level of formation of independent activity of the pupil on the same level when the pupil becomes the student; the interaction of empirical and theoretical, which is a source of development of independent activity of the student; the emergence of completely new sources of information extraction for independent activity; the need to emphasize in the independent activity of students not so much on the accumulation and search for information, as on the formation of skills to work with this information, to turn it into their own knowledge, to develop the necessary skills; the development of the student's independent activity should be accompanied by the integration and differentiation of its content, forms, methods and means of implementation, etc.

The conceptual approaches to the development of the theory of independent activity of students of higher education institutions of Ukraine at the end of the XXth – the beginning of the XXIst century, on the basis of leading methodological approaches, the need for continuity of development of independent activity of students and its modelling as a means of educational forecasting have been highlighted. Theoretical bases of independent activity of students in the context of the activity approach have been defined, in particular: the coordination of efforts of teachers of various disciplines; practical orientation of independent activity; realization of the independent function of educational activity regardless of the type of educational institution; the expansion of potential opportunities for student development; integration of educational information; formation of students' ability to apply independently the acquired knowledge in

professional activities, etc.

Conceptual bases of independent activity of students on the basis of the competence approach have been formulated. The possibilities of using historical experience of independent activity of the students of higher school in the modern national education (independent activity with the use of new information technologies and mixed learning, the use of historically justified forms and methods of independent activity of students, interactive learning and distance forms of independent activity of students in pandemic conditions, the modification of the content and structure of independent activities of students in the study of various disciplines, independent activities of students in the system of general psychological and pedagogical training, etc.).

Key words: independent activity, independent activity of students, pedagogical theory of independent activity of students, functions of independent activity of students, forms and methods of independent activity, means of independent activity, higher education institutions of Ukraine at the end of the XXth – the beginning of the XXIst century.

Підписано до друку 19.03.2021 р. Формат 60х84/16.
Друк офсетний. Кегль Times New Roman. Ум. друк. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 19/03.

Друк ФОП Корпан Б.І.
Львівська обл., Пустомитівський р-н., с Давидів, вул. Чорновола 18
Ел. пошта: bkorpan@ukr.net , тел. (093) 480-6141
Код ІНДРФО 1948318017
Свідоцтво фізичної особи-підприємця: В02 № 635667 від 13.09.2007